

NEFRET SÖYLEMİ VE YENİ MEDYA

Zeynep Burcu Vardal*

Özet

Günümüzde geleneksel medya, çoğu zaman egemen ideolojiyi yansıtırken; yeni medya ise toplumun farklı kesimlerini temsil edebilme niteliğini göstermektedir. Bu bağlamda nefret söyleminin kaynağı medya ya da yeni medya değil; toplumun kendisidir. Toplumdaki egemen ideolojinin geleneksel medya aracılığıyla yeniden üretilmesi ve yaygınlaştırılması yanında yeni medya; teknolojiyle nefret söyleminin yayılmasına destek olurken, görece demokratik bir görünüme sahip olan kullanıcı içerikli yapıyla da meşrulaşmasına ve üretici/kullanıcılar tarafından kanıksanmasına neden olur. Bu noktada, yeni medyanın toplumdaki kusurları yaygınlaştıran ve büyüten bir yapısı olduğu da öne sürülebilir.

Geleneksel medya içerikleri, çoğunlukla profesyonel meslek mensupları tarafından üretilmekte; medya mensupları da yüzlerce yıllık bir gazetecilik geleneği ile bazı etik kodlar geliştirmiş bulunmaktadır. Yeni medya önemli bir dezavantaj olarak bu tarihsel gelenekten de yoksundur. Yaygın biçimde, egemen ideolojinin halk tarafından benimsenmesini sağlamakla görevli olan medya, günümüzde yerini büyük ölçüde, benimsetmenin yanında içeriği kendi üretebilmek ve paylaşabilmek suretiyle içselleştirmeyi de sağlayan yeni medyaya bırakmıştır. Diğer taraftan yeni medya, uygun şekilde kullanıldığında toplumun nefret söylemleri konusunda bilinçlendirilmesi açısından önemli bir araç olabilecek potansiyeli de bünyesinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni medya, etik, nefret söylemi, medya, nefret suçu.

Hate Speech and The New Media

Abstract

Today traditional media mostly reflects the dominant ideology, whereas new media represents the various sections of the society. Thus, the source of hate speech is not the media or the new media, but the society itself. The dominant ideology in the society is

---

* Yrd. Doç. Dr., Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İletişim Fakültesi, zeynepburcu.vardal@yeniyuzuyil.edu.tr.

reproduced and disseminated by the traditional media, while the new media, through its technologies, helps dissemination of the hate speech and due to its relatively democratic structure allowing users to generate their own contents, legitimises the hate speech and gets content generators/users used to it. At this point, one may argue that the new media has got a structure disseminating and magnifying any flaw of a given society.

The contents of the traditional media are often generated by professionals who are subject to a journalism tradition hundreds of years old and some ethical codes. New media is deprived of this historical tradition, which is an important disadvantage. Traditional media which indoctrinates the public with the dominant ideology is today replaced, to a large extent, by the new media which does not only ensure the public to adopt the dominant ideology, but also to internalise it because of its nature allowing the user to produce and share the content. On the other hand, when the new media is used properly, it has a substantial potential that can be a major tool to raise the awareness of the general public against the hate speech.

Key Words: New media, Ethics, Hate Speech, Media, Hate Crime.

Giriş

90'lı yıllar iletişim teknolojilerinde meydana getirdiği değişimlerle interneti gündelik hayatımızın bir parçası haline getirmiştir. İnternetin finans sektörü de dâhil olmak üzere hayatın birçok alanında etkin bir biçimde kullanılmaya başlanması, geleneksel habercilik sistemini de etkilemiş; birçok ana akım yayın kuruluşu, internet haberciliğini de bünyelerine eklerken, sadece internet üzerinden haber üreten ve paylaşan haber kuruluşları da ortaya çıkmıştır.

Haberciliğin biçimsel yapısını kökten değiştiren bu gelişmeler; diğer yandan yurttaş gazeteciliği kavramına da yeni bir boyut getirmekte ve gazetecilik eğitimi almamış kişilere de düşüncelerini paylaşma, istediği alanda içerik üretme; hatta kendi haber sitesini kurma hususunda sınırsız olanaklar tanımaktadır. Bir diğer deyişle, gerek sosyalleşme ve toplumsallaşma sürecinde bireyin hayatında; gerekse geleneksel medyanın yapısında meydana getirdiği değişiklikler ile yeni medya yadsınamayacak bir gerçek olarak gündelik hayatımızın bir parçası haline gelmiştir.

İfade özgürlüğü; bütün demokratik Anayasalar tarafından korunan doğal bir haktır. Ancak her hak ve özgürlük gibi yine Anayasalar ve yasalarca belirlenmiş hukuki sınırları vardır. Gazetecilik gibi meşruiyetini, kamunun bilgi edinme hakkından alan yarı-kamusal meslekler ise ayrıca çeşitli özdenetim mekanizmalarına ve yıllar içinde geliştirilmiş etik kurallara tabidir.

Ancak günümüzde internetin sağladığı sınırsız olanaklar ve internet üzerinde denetimin zorlukları, özellikle profesyonel meslek mensubu olmayan kullanıcılar tarafından bu sınırların aşılmasını kolaylaştırmıştır.

Bununla birlikte yeni medya, kullanıcıları, düşüncelerini hatta kendi haberlerini oluşturup paylaşmaya teşvik eden bir yapıya sahiptir. (Erdoğan, 2013:256) Profesyonel haber siteleri tarafından da “kullanıcı yorumları” bölümleri ile desteklenen bu durum, (Dirini, 2010:57) çoğu zaman ön bir editoryal kontrole tabi tutulmayan, hukuki ya da etik sorunlara yol açabilecek; kasıtlı ya da kasıtsız biçimde dezenformasyon içeren haber, bilgi ve düşüncelerin hızla yayılmasına ve kullanıcıların önemli bir kısmı tarafından sorgusuz sualsiz kabulüne neden olabilmektedir.

Yeni medyanın yaygınlaşması ve etkin bir biçimde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte gündeme gelen etik sorunlardan biri de yeni medyanın nefret söyleminin üretime, yaygınlaşmasında ve kanıksanmasına olan olumsuz katkısıdır. Kaynağını toplumun tarihi, kültürü, ideolojisi, gelenek ve göreneklerinden alan, mevcut iktidarlar ve geleneksel medya tarafından yeniden üretilen ve satır aralarında empoze edilen nefret söylemi; yeni medyanın yaygınlaşması ile kontrolden önemli ölçüde arındırılmış; kullanıcıların bireysel etik anlayışına terk edilmiş bir mecra bulmuştur.

Çalışmanın konusunu, yeni medyanın nefret söyleminin üretilmesine ve yaygınlaşmasına olası etkileri ve çözüm yöntemleri oluşturmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, nefret söylemi ve nefret suçu kavramları tarihsel bağlamı da göz önünde bulundurularak tartışılacak; ikinci bölümde geleneksel medyada nefret söylemi irdelenecektir. Çalışmanın son bölümünde ise yeni medyada yer alan örnekler üzerinden sorun/durum somutlaştırılmaya çalışılarak; yeni medyanın nefret söyleminin yaygınlaşmasındaki rolü ve olası çözüm yöntemleri üzerinde durulacaktır.

Çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve söylem analizi kullanılmış olup; temel varsayımları somutlaştırmak adına rassal yöntemle konuyla ilgili seçilmiş ve nefret söylemine örnek teşkil ettiği düşünülen haberler ile söz konusu haberlere yapılan kullanıcı yorumları incelenmiştir.

Çalışmanın amacı; konuyla ilgili kuramsal bir çerçeve oluştururken; nefret söyleminin üretilmesinde, benimsenmesinde ve yaygınlaştırılmasında etkin bir araç görevi üstlendiğini düşündüğümüz yeni medyanın bu rolde geleneksel medyayla paralelleşen yapısına dikkat çekmek ve farkındalık yaratarak olası çözüm yollarına kaynak teşkil etmektir.

1. Nefret Söylemi ve Nefret Suçu

1.1 Nefret Söylemi

“Toplum, başta kendini korumak ve sürdürmek olmak üzere birçok çıkarlarını gerçekleştirmek için işbirliği yapan (bir ölçüde çatışmakla birlikte) insanlardan oluşan, göreceli bir sürekliliği olan, genellikle belli bir coğrafyasal yeri ve ortak ekini (kültürü) bulunan, çok ya da az ölçüde kurumlaşmış bir karmaşık ilişkiler bütünüdür.” (Ozankaya, 2007: 17) Bu bağlamda, her toplumda ve toplumun farklı kesimlerinde, söz konusu toplumun tarihi ve kültürü ile ilişkili olarak nefret söyleminin farklı biçimleriyle karşılaşılmaktadır. Söylemlerin içeriğinde toplumların gelenek ve görenekleri, yaşam biçimleri ve gelişmişlik düzeyleri de görece etkili olabilmektedir.

İnsanların topluluk halinde yaşamaya başladığı tarihten itibaren var olan “biz” ve “ötekiler” kavramı, bir yandan bireyler arasında bir bütünlük sağlarken diğer taraftan insanlarda doğuştan var olan korunma mekanizmasıyla “ötekilerden” yabancılaşmaya, korkuya ve en sonunda da nefrete dönüşmektedir. Öncelikle söylem olarak dile dökülen bu nefretin suça dönüşmesi de çok ince bir sınırın geçilmesiyle mümkün olmaktadır.

Çeşitli sosyolojik ve disiplinler arası incelemelere tabi tutulmakla birlikte, insanlık tarihi kadar eski olan bu kavramın, halen üzerinde fikir birliğine varılmış kesin bir tanımı yoktur. Nefret söyleminin uluslararası düzeyde kabul görmüş tek tanımı, 1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin nefret söylemiyle ilgili aldığı Tavsiye Kararı’nda yer almaktadır. Bu kararda nefret söylemi şu şekilde tanımlanmaktadır:

"İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, anti-semitizm ve hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimi."

AGİT’in nefret suçuna yönelik tanımlaması ise şöyledir:

“Nefret suçu, mağdur, mülk ya da suçun hedefi B şikkında tanımlandığı şekliyle bir grupta gerçek ya da edinilmiş bağlantısı, ilgisi, ilişkisi, destekçisi ya da üyesi olduğu için seçilerek, mülke ya da kişiye karşı işlenen herhangi bir suçu kapsamaktadır.” (Ataman ve Cengiz, 2009’dan aktaran Kaymak, 2010:255)

Gerek Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin tavsiye kararının, gerekse AGİT’in nefret suçuna yönelik yaklaşımlarının hukuki bağlayıcılığı olmayıp sözleşmecî devletlere yol gösterici nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte, sözleşmecî devletlerin iç hukukunda bağlayıcı nitelik taşıyan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına baktığımızda, nefret söyleminin ve nefret

suçunun özellikle ırkçı söylem ve soykırım inkârı konuları etrafında şekillendiği ve bu konularda yasal tedbirlere gidildiği görülmektedir.

Nefret söyleminin ardında çoğunlukla iktidar savaşı ya da ekonomik paylaşım yatmaktadır. (Yılmaz, 2013:32) Ancak söylem, yeni medya içerisinde bir kez dolaşıma çıktıktan sonra söz konusu paylaşımın pay almayacak sıradan bireyler tarafından da onay görmekte, kanıksanmaktadır. Bu onay sürecinde geleneksel medyanın ve yeni medyanın payı yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle yeni medya iktidar erklerinden görece bağımsız, kullanıcı kaynaklı içerikleriyle daha demokratik, özgür ve hatta güvenilir bir görünüm sergilemekte; kanımızca bu görüntüsüyle de nefret söyleminin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu durum, yeni medyanın sağladığı görece demokratik ortamın ve teknolojisinin getirdiği imkânların yadsınması gerektiği anlamını taşımaz. Yeni medya, nefret söyleminde etkin bir aracı konumundadır. Söz konusu söylemlerin önüne geçilmesi ise ancak toplumda yer alan bireylerin eğitimi ile bir diğer ifadeyle halkın bu alanda bilinçlendirilmesiyle mümkün olacaktır.

Aşağıda, bu alanda kapsamlı çalışmalar gerçekleştiren Uluslararası Hrant Dink Vakfı'nın nefret söylemine ilişkin Türkiye'ye özgü dil ve kültür farklılıklarını da dikkate alarak belirlemiş olduğu nefret kategorileri yer almaktadır;

1. Abartma / Yükleme / Çarpıtma
2. Küfür / Hakaret / Aşağılama
3. Düşmanlık / Savaş Söylemi
4. Doğal kimlik öğesini nefret aşağılama unsuru olarak kullanma / Simgeleştirme (Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil: Ocak – Nisan 2014, <http://nefretsoylemi.org/rapor/mayis-agustos-rapor-final.pdf>, 19.01.2015)

Söz konusu maddeler incelendiğinde, Hrant Dink Vakfı'nın daha çok ırk ve etnik kökene dayalı nefret söylemine odaklandığı görülmektedir. Ancak vakfın internet sitesinde homofobik, cinsiyetçi ve diğer nefret söylemlerine ilişkin ulusal basında yer alan örneklerle de düzenli olarak yer verilmektedir.

1.2 Nefret Söyleminden Nefret Suçuna Hukuki Boyut

Nefret suçu terimi, kökeninin ırkçılık kavramından almış olup, medyada ilk kez 1986 yılında Amerika'da, New York'ta beyaz bir grup öğrenci tarafından Afro-Amerikalı bir gence yönelik olarak gerçekleştirilen saldırıların haberlere yansması sırasında kullanılmıştır. (Ulusal Basında

Nefret Suçları 10 Yıl 10 Örnek, http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/medyada_nefret.pdf, 19.01.2015) Bu noktada, söz konusu kavramın nefret söylemini yaratmada ve beslemede başat konumda olan medya tarafından türetilmesi de ilginç bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Bir kişi ya da gruba, ait olduğu kimliği, inancı, politik görüşü, cinsiyeti ya da cinsel yönelimi gibi nedenlerle, farklı biçimlerde zarar verme amacıyla saldırılması sonucunda oluşan suçlar genel olarak ‘nefret suçları’ olarak adlandırılmaktadır.” (Göregenli, 2013a:67) Nefret suçu aslen ceza hukuku kapsamındaki suçları içermekte olup; kavramı, benzer bir fiili içeren diğer suçlardan ayıran nokta, aslen suçun mağduru olan birey ya da bireylerin değil, bireyin ait olduğu grubun hedef alınması olarak özetlenebilir. Örneğin kasten adam öldürme bir suçtur ve ceza hukukunda düzenlenmiştir. Bu suçun nefret suçu kapsamında değerlendirilmesi için ise failin söz konusu suçu, bireyin ait olduğu gruba yönelik nefret saikiyle işlemesi gerekmektedir.

Ulus devletlerde oluşturulmaya çalışılan biz kavramı, önce ayrımcılığa ardından nefret söylemine; nefret söylemleri ise artan öfke ve korkuyla bir süre sonra nefret suçuna dönüşmektedir. “Ayrımcılığın belki de en şiddetli biçimi olarak ortaya çıkan nefret suçları ve bu davranışsal edimlerin zihinsel, ideolojik arka planını oluşturan nefret söylemi, olumsuz duyguları içermekle birlikte, esasen, toplumu oluşturan gruplar arasındaki sistematik hiyerarşiye işaret eden bir dışlama, değersizleştirme ve düşmanlaştırma ideolojisidir.” (Göregenli, 2013a:57)

Günümüzde geleneksel medya, çoğu zaman iktidarın tahakküm aracı olarak egemen ideolojiyi yansıtırken; yeni medya ise toplumun farklı kesimlerini temsil işlevini üstlenmektedir. Bu bağlamda nefret söyleminin kaynağı medya ya da yeni medya değil; toplumun kendisidir. Toplumdaki egemen ideolojinin geleneksel medya aracılığıyla yeniden üretilmesi ve yaygınlaştırılması yanında yeni medya, kullanıcı esaslı içerikler ve yorumlarla bunu yaygınlaştırmış ve bir anlamda kamunun da onayını almıştır. Yeni medya teknolojisiyle nefret söyleminin yayılmasına destek olurken, görece demokratik bir görünüme sahip olan kullanıcı içerikli yapısıyla da meşrulaşmasına ve üretici/kullanıcılar tarafından kanıksanmasına neden olur. Bu noktada, yeni medyanın toplumdaki genel kusurları yaygınlaştıran ve büyüten bir yapı olduğu da öne sürülebilir.

2. Geleneksel Medyada Nefret Söylemi

Toplumsal bir kurum olarak medyanın halkın yönlendirilmesi ve egemen ideolojinin genele benimsetilmesi açısından işlevi tartışılmaz bir konuma gelmiştir. Medya gündelik hayatta

edindiğimiz izlenimlerimizden çok daha etkili bir biçimde algımızı şekillendirir. Sahip olduğumuz birçok fikir ya da önyargı kişisel deneyimlerimizden ziyade görsel ya da yazılı medyadan edindiğimiz bilgiler çerçevesinde oluşmaktadır ve çoğu zaman egemen ideolojinin izlerini taşır.

Medya ve iktidarlar tarafından çoğunlukla dolaylı yoldan üretilen nefret söyleminin günümüzde bir diğer işlevi ise hedef saptırmadır. Halkın gündelik yaşamda ve toplumsal hayatta karşısına çıkan ve baş edemediği sorunların sorumlusu olarak “öteki” hedef gösterilir. Bu bağlamda bazen iktidar bazen ise medya doğrudan ya da dolaylı biçimde hedef saptırır, yapay gündemler oluşturularak yeni azınlık grupları oluşturulur.

“Türkiye’de ana akım medyanın ‘biz’ tanımı vardır. Ana akım medyanın benimsediği ve aktardığı ‘biz’lik tanımı temelde, toplumda ekonomik, siyasal olarak egemen olanın ideolojisi ile biçimlendirilmiştir. Buna göre ‘biz’ kavramı ile ‘Türk’, ‘Müslüman’, ‘Sünni’, ‘Heteroseksüel’, ‘erkek’, ‘muhafazakâr’ kalıplar ile şekillendirilmiştir.” (Dirini, 2010: 63) Bir yandan toplum genelinde bir “biz” kavramı oluşturulurken diğer yandan söz konusu kavramın dışında kalanlar yine biz kavramının altına sığınarak dışlanır ve ötekileştirilir.

Nefret söylemi, gerek geleneksel medyada gerekse yeni medyada farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir; ötekileştirilen bir gruba, grup kimlikleri nedeniyle yönlendirilmiş direkt nefret ya da meydana gelen ve bazı durumlarda suç unsuru taşıyan bir fiilin sahibinin grup kimliğine yapılan gereksiz vurgu. Ötekileştirilen bir gruba, grup kimliği nedeniyle yönlendirilmiş direkt nefrette toplumsal yargılar egemendir; medya aracılığıyla yeniden ve yeniden üretilirler. Ülkemizde Ermenilere, Kürtlere, eşcinsellere ya da son zamanlarda Suriyeli göçmenlere yönlendirilen nefret bunlara örnektir. İkinci yöntem dolaylı yoldur ve kanımızca, aşırı görüşler taşımayan sıradan bireyin üzerinde ilkinden daha etkilidir. Satır aralarına yerleştirilen notlarla onay, okuyucuya ya da izleyiciye bırakılmış gibidir. Bir hırsızın etnik kökeninin vurgulanması, bir cinayet haberinde mağdurun ya da suçlunun cinsel tercihlerinin vurgulanması gibi...

“Pek çok araştırma, egemen sınıfın olayın aktörü olduğu olumsuz eylemlerde cümle yapılarının edilgen, olumsuzluğun güçsüz kesimlere ait olması durumlarında ise etken olduğunu ortaya koymaktadır.” (İnceoğlu, 2013:75) Bununla birlikte alaycı üslup, abartı, aşağılama, tarihi göndermeler de medyanın biz ve ötekiler kavramlarını sürdürmekte kullandığı temel yöntemlerdir. Medya bu şekilde toplumdaki ırkçılığı, homofobiyi, cinsiyet ayrımcılığını, xenofobi ve etnik kökene dayalı nefreti körükler ve besler.

Türkiye'nin farklı etnik kökenlerden oluşan yapısı ve bilimsel araştırmalara konu olmaktan ziyade siyasi tartışmalara malzeme olan karmaşık tarihi de nefret söylemine yeterli zemini hazırlamaktadır. Özellikle etnik kökenler söz konusu olduğunda çoğu zaman eğitim düzeyi de nefret söylemini engelleyememekte; ancak gururlu bir tevazuyla maskeleymektedir. Bir diğer deyişle, Türkiye'de ırk ve etnik köken temelli nefret söylemi açıkça ifade edilmediği zamanlarda da çoğunlukla bilinçaltımızdan taşmakta, "mütevazı" bir "acıma" duygusunun altında kendini göstermektedir. Nitekim "Geçen yıl Van depremi sonrası Habertürk Spikeri Duygu Canbaş'ın "Türkiye bugün bir başka acı haberle sarsıldı, tüm Türkiye, her ne kadar doğusundan, Van'dan gelmiş olsa da bu haber hepimizi gerçekten derinden sarstı ve üzdü" (Şentürk, <http://www.nefretsoylemi.org/detay.asp?id=655&bolum=makale>, 21.01.2015) sözleri ırkçı düşüncelerinin bilinçaltından taşması olarak okunabilmektedir.

Türkiye, nefret söylemlerinin nefret suçuna evrilmesini ve sonuçlarını 2007 yılında Hrant Dink'in öldürülmesiyle doğrudan ve etkili bir biçimde görmüştür. İnceoğlu ve Sözeri, "Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: Ya sev ya terk et ya da..." isimli çalışmalarında Dink'in ölümüne giden süreçte medyada yer alan haber ve köşe yazılarını sistematik bir biçimde inceler. Sonuç çarpıcıdır; medya bu cinayete giden süreçte Dink'i hedef göstermiş, etiketlemiş, ötekileştirmiş ve yalnızlaştırmıştır. (2012: 26)

Bu süreçte, Dink'in, bağlamı dışında değerlendirilen "Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermenilerin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur. Yeter ki bu mevcudiyetin farkında olunsun." cümlesi tanınmış birçok gazetecinin köşesine konu olmuş; yukarıda anılan ifadelerine ilişkin yaptığı birçok açıklamaya karşın karalama kampanyası son bulmamıştır.

Dink'in 301. madde kapsamında yargılandığı bir davada hazırlanan bilirkişi raporu ise Dink'in çeşitli platformlarda defalarca açıklamaya çalıştığı ve ırkçılıkla suçlanmasına neden olan "Türkün kirli kanı" ifadesini açıklama konusunda oldukça yeterlidir:

Yayında geçen 'Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur' ifadeleri incelendiğinde ise ortaya çıkan sonuç sanığın Ermeni kimliğinde bir ruhsal sorun olarak ifade ettiği Türk olgusunu, yani 1915'te yaşananları Ermeni kimliğinin hayati bir unsuru olarak benimseyip, tüm çabaların ve birlikteliğin bu olgu üzerine kurulmasını, 1915 olaylarını soykırım olarak dünyaya kabul ettirme çabası ve

inadından kurtulmak gerektiğini söylemektedir.”(Göktaş, <http://www.nefretsoylemi.org/resimler/201001227578546405.pdf>, 24.01.2015).

Hayatının büyük bölümünü Ermeni hakları üzerine çalışarak geçiren Dink, aynı zamanda bir ifade özgürlüğü savunucusuydu ve aşağıda yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere ifade özgürlüğü hakkını her türlü kimliğinden önde tutan aydın bir gazeteci idi. "Fransa ve Türkiye'nin fikir özgürlüğüne karşı zihniyet ortaklığı var. Eğer bu yasa tasarısı geçerse ki geçecek gibi görünüyor, Fransa'ya gider aksini düşündüğüm halde, içim yansa da böyle bir soykırımın olmadığını söylerim. Bu ikiyüzlü politikalara karşı bütün aydınları ortak mücadeleye çağırıyorum." (<http://www.habervitrini.com/gundem/ermeni-yazar-hrant-dinkten-soykirim-surprizi-241392/>, 12.01.2015).

Medyada nefret söyleminin izlenmesine ilişkin şu ana kadar ki en etkin ve kapsamlı çalışma, 2009 yılından beri Uluslararası Hrant Dink Vakfı tarafından gerçekleştirilmektedir. “Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi” başlıklı bu çalışmada, ulusal ve yerel gazetelerde yer alan; doğrudan ya da dolaylı olarak nefret söylemi barındıran haber ve köşe yazıları arşivlenerek internet sitesinde teşhir edilmekte; analizler belli aralıklarla raporlar halinde kamuoyuyla paylaşılmaktadır.

3. Yeni Medya ve Nefret Söylemi

İletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerle birlikte günümüzdeki anlamına kavuşan yeni medya, günlük hayat pratiklerimizden profesyonel mesleklerin tanımına kadar birçok yaşamsal ve toplumsal kavramı değiştirmiş ve dönüştürmüş bulunmaktadır. Bu noktada, söz konusu gelişmelerden en çok etkilenen mesleklerin başında da, kuşkusuz, gazetecilik gelmektedir. (Göregenli, 2013: 39) “Yeni medya; web 2.0, cep telefonları, PDA’ler, dijital oyunlar ve oyun ortamları gibi yeni iletişim araçlarından oluşmaktadır. Web 2.0, ‘paylaşım’ adı altında toplanabilen internet uygulamaları olarak özetlenebilmektedir.” (Çomu ve Binark, 2013: 199) Yeni medya gazeteciliği ise “çok büyük iletişim potansiyeliyle modern bir haber toplama ve yayınlama biçimidir ya da pek çok farklı katılımcının bağlanabildiği çevrimiçi (online) bir forumdur.” (Spence ve Quinn, 2008: 264, Erdoğan, 2013: 256)

Yeni medyada içerik üreticisi çoğunlukla kullanıcıların kendisidir ve bu yapısıyla toplumun genelini temsil edebilmesi açısından geleneksel medyaya görece avantajlı konumdadır. Yeni medyada uç görüşlerden, sıradan vatandaşın gözlem ve görüşlerine kadar her türlü farklı görüşe

ulaşmak mümkün olduğu gibi, geleneksel medya tarafından yansıtılan egemen ideolojiye dair izlere de rastlamak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında yeni medya, nefret söyleminin yaratıldığı alan değildir. Nefret söylemi bizzat toplumun kendisi tarafından sosyal, kültürel ve siyasi yapısı, tarihi, gelenek ve görenekleri çerçevesinde üretilir. Web 2.0'ın bu noktada katkısı ise söz konusu söylemin yayılmasına olanak tanıyan yeni mecralar yaratması ve her geçen gün gelişen teknolojisiyle yaratmaya devam etmesidir.

“Facebook, Twitter, dijital oyunlarda kullanıcılar, arkadaşlarının ürettikleri nefret söylemine ortak olmakta, nefret söylemini doğal görmekte ve kanıksamaktadır.” (Binark ve Çomu, <http://bianet.org/bianet/biamag/131930-nefret-soyleminin-nefret-sucuna-evrilmesi> Çevrimiçi 29.12.2014)

Yeni medya ortamında üretilen ve paylaşılan nefret söylemine ilişkin belki de en tehlikeli husus, aşırı ve uç görüşlere sahip olmayan sıradan birey tarafından da farkında olmadan içselleştirilebilmesidir. Birey, toplumsal yaşamın neredeyse her düzeyinde olduğu gibi burada da bir gruba aidiyetini gösterebilmek için diğerini ötekileştirmek zorunda hissettirilir. Bir süre sonra nefret söylemi içeren paylaşımlar kullanıcının gözünde doğal ve kabul edilebilir bir görünüm kazanır.

“Özellikle geleneksel medyada gündeme getirilen herhangi bir olay kısa zaman sonra Facebook'ta kendine yer bulabilmektedir. Konuyla ilgili coşkulu tartışmaların yaşandığı gruplar açılmakta, üyeler her türden söylemi geliştirebilmekte, aynı şekilde, karşıt fikirli bir başka üye de duvarda buna karşılık verebilmektedir. Genel olarak, üyeler kendileri gibi düşünen diğer üyelerle bir arada olma davranışı sergilemektedir.” (Toprak, Yıldırım vd., 2009:47)

Bu noktada, kullanıcıları düşüncelerini paylaşmaya ve kendi aralarında tartışmaya teşvik eden kullanıcı yorumlarının da payı oldukça büyüktür. Nitekim Dirini'nin dört internet portalı üzerinde katılımsız gözlem yöntemiyle yaptığı bir araştırmaya göre; “Yorumlar habere/yazıya konu olan olaya ilişkin fikir beyanlarından ziyade fanatik/taf bildiren/hakaret içeren tarzda yazılmaktadır. İncelenen dönemde yorumların en çok etnik temelli haberlere yapıldığı görülmüştür. Buralarda nefret söylemi yaygın olarak kullanılmaktadır. (Ortalama olarak %80). Haberin içeriğinden alabildiğince uzaklaşan yorumlarda yorumcular birbiriyle de kavgaya tutuşabilmekte, yorumcular arasında bile bir kutuplaşma yaşanabilmektedir.” (Dirini, 2010:70) Bununla birlikte, yeni medyanın nefret söyleminin yaygınlaşmasına olumsuz bir katkı sağlayan söz konusu özellikleri, aynı zamanda nefret söylemiyle mücadelenin en etkin aracı olabilecek

kapasiteyi de bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim nefret söylemi içeren içerik ve haberlerin kullanıcı yorumları incelendiğinde, şimdilik önemsiz görünen bir kesimde söz konusu söyleme yönelik bir farkındalığın oluştuğu ve yorumlarıyla bilinçli ya da bilinçsiz biçimde bu farkındalığı arttırdıkları görülecektir.

Bu farkındalık, Mart 2015'te "Ortak Yaşam Portalı"nın sosyal paylaşım sitesinde yer alan "Benim çarşafli bacıma hastane ortasında zorla tuvaletini yaptırdılar" başlıklı paylaşımının kullanıcı yorumları incelendiğinde de görülmektedir. (<https://www.facebook.com/video.php?v=10153148648312158&set=vb.251038822157&type=2&theater>, Çevrimiçi 06.04.2015) Söz konusu habere, 6 Nisan 2015 itibariyle toplam 171 yorum yapılmıştır. Yorumlar incelendiğinde, 22 kullanıcının haberin başlığında yer alan "çarşaf" vurgusunu haberin içinde gereksiz bulduğu görülmektedir.

"Akit'i geçtin admin..Kara çarşaf vurgusu olmadı..Kadin hasta olabilir,zihinsel olabilir..Herseyi birak şunu yapmasinin sorumlusu kendisi değil.." (Tarık Koç)

Söz konusu paylaşım, yapılan ilk yorum olarak diğer kullanıcılardan "32 beğeni" almıştır.

"Bence hasta varsa bu video yu yayinliyandir insanlarin ayibi bu kadar basit yayinlanmamali ayni durumda olabilirdiniz" (Yuregimdeki Ses)

"Admin algı oluşturup insanlara yön vermeye kalkma "kara çarşafli" diye sunman çok yanlış yaşlı insanların sokak ortasında buna benzer eylemde bulduklarına yüzlerce kez şahit oldum üstelik hiçbiride çarşafli değildi s... konusuna bile ideolojik bakacak kadar körelmişseniz savunduğunuz değerleri oturup bir yargılama zamanı gelmiştir!!" (Erhan Er)

"basliktan oturu unfollow. Bye" (Willow Róisindubh)

"Bu durumu portalın paylşması haber konusu yapması hiç hoş bi davranış olamaz.şunu iyi biliyoruz aynı şekilde mini etekli biri olsa yobazlar acımasızca yazacaklar ama bizim farkımı olmalı insani boyutunu düşünmemiz gerekiyo kim olursa olsun.hiç bi kadın isteyerek o davranışı yapmaz.insan ahlakına aykırı bi durum.kendi degerlerimize uygun haberler yapmamız gerekir" (Yüksel Çağala) *"Yanlışın çarşafliısı çarşafsızı olmaz kıstas bu olmamalı orası hastahane kimbilir ne derdi vardı öyle bakmak Lazım"* (Yavuz, Ada) *"Su milleti acik kapali diye ayirmaktan vazgecin.Sorsan dunyadan haberi yok,genel kultur 0 ama hepsi ingiliz kraliyet ailesinde yetismis (!) cakma modernler!"* (Esra Can)

Bununla birlikte farklı nefret söylemlerini bir araya getiren yorumlar da göze çarpmaktadır, *"Bir Türkün bunu yapacağını sanmıyorum bence bu pislik Arab dır"* (Unal Yekelenga)

“Tipik bir AKP seçmeni” (Ersin Mermer)

Örnek olarak gösterdiğimiz son iki yorumda, kullanıcıların dini içerikli nefret söylemi içeren bir paylaşımı, siyasi ve etnik kökene dayalı nefret söylemiyle destekledikleri görülmektedir. Bununla birlikte, olumlu ya da olumsuz yorumların yanında, paylaşımı nefret söylemi bağlamında değerlendirmeyen, sadece “eğlenceli” bulan kullanıcı sayısı da oldukça fazladır.

Yeni medyada nefret söylemi konusunda üzerinde durulması gereken bir diğer husus, yeni medyanın görece bağımsız ve farklı duruşunun, basılı yayıncılıkla sınırlı kalmayan geleneksel medya aktörleri tarafından sekteye uğratılmasıdır. Günümüzde ana akım medyayı temsil eden birçok geleneksel medya kuruluşu, aynı zamanda yeni medya bünyesinde de faaliyet göstermektedir. Nitekim geleneksel medyanın yeni medyaya tezahürü, ana akım medyanın haber sitelerinde yayımlanan haber ve içeriklerin sosyal paylaşım sitelerinde paylaşılmasıyla gerçekleşmektedir. Söz konusu içerikler de bir kez dolaşıma girdikten sonra farklı platformlarda da paylaşılmakta ve kullanıcı yorumlarıyla zenginleşebilmektedir.

3.1 Homofobik Nefret Söylemi

Toplumda esas kabul edilen heteroseksüel cinsel kimlik dışındaki cinsel kimliklere yönelik nefret söylemidir. Son yıllarda LGBTİ (lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, travesti ve interseksüel) adı altında örgütlenen “gay”, “lezbiyen”, “biseksüel”, “transseksüel” ve “travesti”leri hedef alır. Homofobik nefret söylemi, toplumda farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. LGBTİ bireyler, sahip oldukları grup kimliği nedeniyle açık biçimde bir nefrete hatta şiddete maruz kalabildikleri gibi; günlük hayatta sürekli bir aşağılama ya da alaya da maruz kalabilirler. Bununla birlikte homofobik göndermeler içeren birçok hakaret ve küfür de neredeyse her toplumda yaygın biçimde kullanılmakta; “gay” ya da “lezbiyen” cinsel tercihler bir aşağılama ve hakaret unsuru olarak kullanılmaktadır.

Eşcinsellere yönelik önyargı ve tutumların temelinde toplumsal yargı ve kalıplar vardır. (Yılmaz, 2013:49) Medya ise bireyin toplumsallaşma sürecinde temelleri atılan homofobinin en önemli destekçisi olmaktadır. Bu nedenle, öncelikle yapılması gereken, homofobinin kaynağının araştırılması ve çözüm yöntemlerinin kaynağa yönelik üretilmesidir. Bu bağlamda, özellikle iktidar erklerine görev düşmektedir. Ancak ülkemizde homofobik söylemlerin iktidardan başladığını söylemek kanımızca yanlış olmaz. Nitekim dönemin AKP Kadın ve Aileden Sorumlu

Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ın "Eşcinsellik hastalıktır, tedavi edilmelidir." şeklindeki ifadesi nefret söylemi oluşturmamakla birlikte toplumun elit kabul edilen kesiminin eşcinselliğe bakışını yansıtması açısından anlamlıdır. (Bildirici, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=14031207>, 29.12.2014)

"Homofobi uluslararası bir kavramdır ve birçok dilde homofobik argo sözcükler ve hakaretler mevcuttur. Türkçede sıklıkla homofobik şekilde kullanılan ibne sözcüğü, TDK sözlüğüne göre "edilgin eşcinsel erkek" anlamına gelir ve kökeni "kız çocuk" anlamına gelen Arapça ابنة (ubne) kelimesidir." (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Homofobi>, Çevrimiçi 20.12.2014) Ana akım medyada eşcinselliğin temsiline ilişkin çeşitli araştırmalar mevcuttur. (Gelgeç ve Öktem, Pınar 2008; Kılıç, 2011; Ercan 2005). İçerik ve söylem analizlerine dayanan söz konusu araştırmalar medyanın homofobiye yaklaşımını ortaya koymaktadır.

"Gelgeç ve Öktem (2008) eşcinsellik ile ilgili araştırmalarında 300 kadar haberin tarandığını ve bunların yarısına yakınının Radikal gazetesinde yer aldığını geri kalan haberlerin ise diğer gazetelerde yayınlandığını belirtmişlerdir. Araştırmacılara göre eşcinselliğe ilişkin medya söylemi, aşırı temsil, eksik temsil ve yanlış temsil yoluyla kurulmaktadır. Türk medyasında eşcinsellik ya transseksüellik ve seks işçiliğiyle ilişkilendirilmekte ya da eğlencelik bir durum olarak sunulmaktadır." (Kılıç, 2011:152) Geleneksel medya, toplumda yaygın kabul gören homofobik yaklaşımı bazen açık, bazense örtülü simgesel anlatımlarla desteklemekte ve yaygınlaştırmaktadır. Bu anlamda, yeni medyanın geleneksel medyadan farklı olarak söz konusu bireylerin de örgütlenmesine, grup kimliklerini savunmasına ve seslerini demokratik bir ortamda duyurmalarına izin verecek bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Türk toplumunun geneline hâkim olan homofobi¹, yeni medyada dolaşıma sokulan homofobik içerik ve paylaşımlarda da kendini göstermekte ve nefret söylemi bu mecralarda kullanıcılar tarafından yeniden üretilebilmektedir. Geçtiğimiz yıl cinsiyet değiştirme ameliyatı geçiren Rüzgâr Erkoçlar adına Twitter'da açılan hashtag ve Türkiye'de blog kültürüne örnek teşkil eden Ekşisözlük'te aynı başlık altında yapılan yorumlar kullanıcılar tarafından üretilen nefret söylemine örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte sosyal medyada, LGBT bireylerin de kapalı gruplar kurarak kendi aralarında paylaşımlar yaptıkları görülmektedir. Bu noktada, yeni medyanın bir yandan homofobik paylaşımların görece daha hızlı ve etkin bir biçimde yayılmasını

---

¹ Türkiye, 47 üyeli Avrupa Konseyi üye devletleri arasında bugüne dek en çok trans cinayetinin işlendiği ülke konumundadır. (Ördek, 2012:314)

sağlayarak egemen söylemin taşıyıcılığını yaparken; diğer yandan nefret söyleminin odak noktasını oluşturan bireylere kendini ifade etme hakkı tanıdığı söylenebilir. “Örneğin, Temmuz 2013 boyunca Gaye, Dora, Doğa, Özge isimli 4 trans bireyin öldürülmesi nedeniyle Twitter’da #transcinayetlerinedurde, #transfobioldurur, #transcinayetlerinesescikar, #transcinayetleripolitiktir etiketleri açılmıştır. Yine 2008’de eşcinsel olduğu için babası tarafından öldürülen Ahmet Yıldız’ın davasının olduğu Temmuz 2013’de #nefretcinayetlerinedurde etiketi altında paylaşımlar yapılmıştır.” (Türkiye’de İnternetin 2013 Durumu,

https://www.alternatifbilisim.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_%C4%B0nternet'in_2013_Durumu#5_.C4.B0nternet_ortam.C4.B1nda_nefret_s.C3.B6yleminin_varl.C4.B1.C4.9F.C4.B1,19.03.2015)

Görece liberal yapıya sahip yayınlarda ise nefret söylemi daha çok farklı bir suç unsurunun söz konusu olduğu durumlarda suçlunun ya da mağdurun cinsel eğilimine yönelik bir vurgu olarak kendini göstermektedir. Ana akım medyada yer alan ve “Gay cinayeti”, “eşcinsel cinayeti”, “travesti cinayeti” manşetleri atılarak şiddeti magazinleştiren bu haberler; ya suçla cinsel eğilim arasında örtülü bir paralellik kurmakta; ya da mağdurun farklı cinsel eğilimler taşıması halinde ise örtülü bir biçimde suçu meşrulaştırmaktadır.

3.2 Etnik Kökene Dayalı ve Irkçı Nefret Söylemi

Etnik kökene dayalı ve ırkçı nefret söylemi, temellerini milliyetçilik kavramından alan birçok ülkenin ortak sorunudur. Toplumsallaşma ve biz kavramı altında, söz konusu tanımlamanın dışında kalanları ötekileştirmenin söyleme dönüşmüş boyutu olan nefret söylemi, bu bağlamda işlenen nefret suçlarının da temelini oluşturmaktadır.

Türkiye’de “azınlıklar sorunu” olarak da adlandırılan etnik kökene dayalı sorunlar temelini Lozan Antlaşması’yla başlayan, etnik grupların kendi dil ve kültürlerini yaşama hakkı tanınmayarak yok sayılmaya başlanmasından almaktadır. (Çoban, 2013:199) Cumhuriyet tarihi boyunca “Şark Sorunu, Emeni Sorunu, Güneydoğu Anadolu sorunu gibi isimlerle anılan “tek ulus tek millet” çabaları günümüzde oluşan nefret söylemlerinin ve nefret suçlarının temelinde yer alan en önemli unsurdur. “Cumhuriyet, etnik köken olarak Türk, dini inanç ve mezhep olarak Müslüman-Sünni olma niteliğini ulus devletinin inşasında ‘aslı unsur’ olarak tanımlamış ve bu asıl olan-olmayan hiyerarşisi, toplumun gerek maddi, gerek zihniyet olarak inşa edilmesinde ve

kurumsal olarak örgütlenmesinde kendini göstermiştir.” (Göregenli, 2013b:23) Ancak bu durumu sadece Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlandırmak doğru değildir. Aslen Fransız Devrimi’yle başlayan süreç, ulus devlet denen yapıyı ortaya çıkarmış; ancak iktidarlar ulus kavramının altına dolduracak bir kitlenin var olmadığı gerçeğiyle yüz yüze kalmışlardır.

“Halk Eğitim Kongresi’nin önde gelen üyelerinden Abbé Grégoire’nin 1794’te hazırladığı ünlü raporda, yaklaşık altı milyon Fransız’ın Fransızca’yı hiç bilmediği, yaklaşık aynı sayıda Fransız’ın bu dilde düzgün konuşma yürütecek bilgisi olmadığı buna karşılık sadece üç milyon Fransız’ın düzgün konuşabilecek derecede Fransızca bildiği ortaya konmaktadır. Fransızcanın tüm Fransa ölçeğinde konuşulan bir dile dönüşmesi ise ancak 1920’li yıllarda gerçekleşebilmiştir.” (Erözden’den aktaran Aydeniz, 2007:4) Temel esasları belirlenmiş, bu tek tip vatandaş yetiştirme geleneği söz konusu tarihlerden itibaren bütün ulus devletlerin yapılanmasında mevcuttur. Althusser’in devletin ideolojik aygıtları arasında saydığı ve kamunun bilgi edinme hakkı çerçevesinde özgürlüğü bir anlamda kutsallaştırılan medya ise bu anlamda iktidarların başvurduğu en önemli araç olmuştur.

“Medya propagandadan bile daha etkili bir işleve sahiptir, propagandanın doğrudan ve rahatsız edici söylemine karşı dolaylı ve rahatlatıcı bir biçimde kitleleri ikna etme anlamında daha başarılıdır.” (Çoban, https://www.academia.edu/608836/TOPLUMSAL_%C3%87ATI%C5%9EMA_VE_BARI%C5%9E_MEDYASI, 26.01.2015). Cumhuriyet tarihine baktığımızda basının her zaman mevcut yapının korunmasını ve sürdürülmesini sağlayıcı bir yardımcı rolü olduğu ya da olmasının beklendiği görülmektedir. Milli mücadele döneminde basın, Kurtuluş mücadelesinin ideolojik savaşını vermektedir, cumhuriyetin ilk yıllarında ise bu görev yerini devrimlerin ve demokrasi anlayışının halka benimsetilmesi görevine bırakmıştır.

Etnik kökene dayalı ve ırkçı nefret söylemleri, kaynağını çoğunlukla, tarihi olaylarla beslenen ve desteklenen aşırı milliyetçi duygulardan almaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de en çok tartışılan etnik kökene dayalı konu olan Ermenilik ve Kürtlük, çeşitli sosyal platformlarda da yerini bulmuş; geleneksel medyanın yarattığı “biz” ve “ötekiler” algısı, bu alanda da bu sefer kullanıcıların onayı ve yorumlarıyla yeniden üretilmiştir. Facebook’ta açılan Ermeni karşıtı gruplar ve bu gruplarda paylaşılan içerik ve yorumlar bu durumu özetler niteliktedir. Nitekim Sercan Gidişoğlu ve Kerem Rızvanoğlu’nun “İnternette Türk Milliyetçiliği: Türk Milliyetçisi Siteler ve Ağ Yapısı Üzerine Bir Analiz” başlıklı çalışmalarına göre; “Türk milliyetçileri interneti

özellikle ideolojilerini yaymak, milli kimlik ve milliyetçi cemaat yapısını güçlendirmek ve kendini ‘davaya’ adanmış bir sanal cemaat yaratmak için kullanmaktadır.” (Gidişoğlu ve Rızvanoğlu, 2012:239)

Çoban’a göre milliyetçiliğin popülerleşmesinin en önemli nedenlerinden birisi de toplumsal anlamda yaşanan sorunların çözümsüzlüğüdür, sınıfsal anlamda yaşanan çatışmanın muhalif özgürlükçü bir ideoloji tarafından yönlendirilemediği durumlarda, milliyetçilik ezilen toplum kesimleri için kendilerini ifade edecekleri ve öfkelerini ‘öteki’lerden çıkararak geçici ve yalancı bir boşalım yaşayacakları olanakları yarattığı için de başarılı olmaktadır. (https://www.academia.edu/608836/TOPLUMSAL_%C3%87ATI%C5%9EMA_VE_BARI%C5%9E_MEDYASI, 26.01.2015).

Etnik kökene dayalı nefret söylemi Türkiye’de kökenini daha çok tarihsel olaylardan alırken; göçmenlere ve yabancılara yönelik nefret söylemi, Türkiye’de de, dünyadaki örneklerinde olduğu gibi ekonomik nedenlerle türetilmektedir. (Binark ve Çomu, <http://bianet.org/bianet/biamag/131930-nefret-soyleminin-nefret-sucuna-evrilmesi>, 27.02.2015) Söz konusu nefret söyleminin temelinde ise korku temelli bir düşmanlık vardır.

23 Eylül 2014 tarihinde Hürriyet Sosyal internet sayfasında yer alan “Suriyeli sayısı 1,5 milyonu geçti” başlıklı haber ve söz konusu haber üzerine yapılan kullanıcı yorumları ülkemizde geçtiğimiz yıl gündeme gelen Suriyeli göçmen kabulüne bakış açısını ortaya koymaktadır. (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27257130.asp>, 21.01.2015). Söz konusu habere yapılan 54 yorumun 45’i olumsuz ifadeler -göçmenlere ve göçmenlerin ilticasına izin veren AKP Hükümetine yönelik nefret söylemi- içerirken; sadece 9 kullanıcı habere insan hakları çerçevesinde bakmıştır.

Kullanıcı yorumlarına bakıldığında göçmenlere yönelik endişenin daha çok ekonomik nedenlerle olduğu görülmektedir. Bir kısım kullanıcı ise olayı, AKP Hükümeti’ne ve hükümete oy veren kişilere yönelik siyasal nefret yöntemine dönüştürmüştür. Aşağıda söz konusu habere yapılan kullanıcı yorumlarından bazılarına yer verilmiştir.

“Bu kadar gelen insan iş bulacak dükkân açacak ülkemiz esnafı da zarar edecek demektir.”

“Bu insanlara yazık günah vatanlarından topraklarından oldular, bizler yatalım kalkalım şükredelim, en azından sıcak bir yatağımız var. Bu insanların ne şartlarda yaşadıklarını gördüm ve çok üzüldüm. Kim terk eder vatanını evini yuvasını yorumcular biraz insanlık lütfen..” (bulut can)

“Bu olay Türkiye’deki nüfus dengesini değiştirmeye yönelik. Bir nevi istiladır. Bu toprakları Türklere vatan yapan atalarımızın kemikleri sızlıyor. Gelecek nesillere de en büyük kötülüğü yapıyorsunuz...” (nuri seymur)“Tarihte ilk kez bir devlet dilenci ithal etti, terörist ihraç etti” (Cüneyd Bayram Külünk)

“Kendi halkına bakamayan hükümet bunlara hangi parayla bakıyor.” (Gökay Yıldız)“Suriyelilere AKP ye oy veren %50 baksın. Sadece oturdukları yerden oy verip ülkenin kuyusunu kazmak olmaz. Biraz da ellerini taşın altına koysunlar. Hadi bakalım pamuk eller cebe.” (E.D.)

Ülkemizde ekonomik ya da toplumsal anlamda görülen olumsuz gelişmelerin çoğu zaman siyasi ikiliği ortaya çıkaran nefret söylemlerini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Özellikle Suriyeli göçmenlere ilişkin haberlerin de kullanıcılar tarafından ekonomik açıdan değerlendirildiği; göçmenlere yönelik nefretin hükümete ve hükümete oy veren kişilere yönelik siyasal nefretle birleştiği görülmektedir.

3.3 Cinsiyetçi Nefret Söylemi

Ülkemizde kadına yönelik nefret söylemi, ataerkil toplumlara özgü bir biçimde gündelik hayatın doğal bir parçası görüntüsü sergilemektedir. Cumhuriyetin önemli kazanımlarından biri olarak kadının ekonomik, siyasi ve toplumsal hayatta hak ettiği eşit konuma sahip olması, günümüzde gerek iktidar organlarının söylemleri gerekse kadının toplumsal cinsiyet açısından ikincil konumunun medya tarafından da desteklenmesi ile göz ardı edilmektedir. Nitekim Devlet Bakanı Mehmet Şimşek’in ülkede artan işsizlik üzerine yaptığı “İşsizlik oranı niye artıyor biliyor musunuz? Çünkü kriz dönemlerinde daha çok iş aranıyor. Özellikle kadınlar arasında kriz döneminde işgücüne katılım oranı daha artıyor.” saptaması da bu görüşün eseridir. (<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/11240874.asp>, 21.01.2015)

Kadına yönelik aşağılamanın ve nefret söyleminin ikinci boyutu olarak karşımıza çıkan kadına şiddet de ülkemizde gün geçtikçe artmaktadır. Yeni medya bu aşamada, kadına yönelik aşağılama ve şiddeti yeniden üretirken, diğer yandan söz konusu şiddete farkındalık yaratma amaçlı paylaşımlara da imkân tanımaktadır.

Bu bağlamda gerçekleştirilen “Hürriyet Aile İçi Şiddete Son! Kampanyası” insanların tanık oldukları bir aile içi şiddet olayına nasıl tepki verdiklerini araştırmıştır. (<http://webtv.hurriyet.com.tr/haber/asansorde-aile-ici-siddete-60-kisiden-sadece-11i-kayitsiz->

kalamadi_100466, 21.01.2015). Bir alışveriş merkezinin asansöründe gerçekleştirilen deneyde; katılımcıların, eşine sözlü ve fiziki şiddet uygulayan erkeğe verdikleri tepki gözlemlenmiştir. Kaydedilen 60 farklı olayda tepki gösterenlerin sayısı ise sadece 11'dir.

“Başıma böyle bir şey hiç gelmedi gelse ne yaparım bilmiyorum. Yapılan kampanya güzel olmuş belki böyle olayla karşılaşsam daha duyarlı davranmamı sağlayacak. En azından güvenliğe haber verebilirim.” (cankat x)

Bununla birlikte, son yıllarda artan kadına şiddete paralel biçimde bu alanda farkındalık yaratmayı amaçlayan çalışmaların ve paylaşımların da özellikle sosyal medyada artış gösterdiği görülmektedir. Ancak bu noktada da karşımıza, Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerinde yaratılan/yaratılmaya çalışılan farkındalığın gündelik hayata nasıl ve ne kadar yansıdığı sorunsalı çıkmaktadır.

Söz konusu farkındalığın bir örneğini de yakılarak öldürülen 20 yaşındaki üniversite öğrencisi Özgecan Aslan'ın kısa sürede sosyal medyanın gündemini teşkil etmesi ve adına açılan twitter hashtagleri oluşturmaktadır. #kadınaşiddetinsanlıgaihanet, #sendeanlat, #özgecanaslan başlıkları altında çok sayıda paylaşım yapılarak kadına taciz ve şiddete karşı toplumsal düzeyde farkındalık yaratılması amaçlanmıştır. Çok sayıda oyuncu ve şarkıcının da destek verdiği bu paylaşımların en ilginç örneğini ise şarkıcı Nihat Doğan'ın yine sosyal medyada çok tepki çeken ve yargı sürecine taşınan "Siz de mini eteği giyip, soyunup laik sistemin ahlaksızlaştırdığı sapıklar tarafından tacize uğrayınca da bas bas bağırmayacaksınız" içerikli tweeti oluşturmaktadır (<http://www.milliyet.com.tr/nihat-dogan-dan-ahmet-kaya-li-magazin-2031329/>, 18.03.2015).

3.4 Din ve Nefret Söylemi

Radikal İslamcı terör örgütlerinin gerçekleştirdiği eylemler dünya genelinde bir “islamafobi” yaratırken, Türkiye’de ise İslam kimin daha “dindar” olduğu tartışmasına dönüşmüştür. Ne yazık ki Türkiye’de din, kişisel bir inanç ve vicdan meselesinden önce Şii-Sünni mezhep tartışmalarına, laiklik tartışmalarına, siyasi partiler çerçevesinde tartışılankimin gerçek dindar olduğu tartışmalarına ve bunun göstergelerinin yarıştırılmasına dönüşmüştür.

Sosyal medyada sıklıkla bir partiye oy vermeyenlerin dini inançlarının sorgulandığı, Alevilerin dinsizlikle suçlandığı, başörtüsünün bir gericilik, türbanın siyasal simge olarak görüldüğü/kullanıldığı yine kadın üzerinden inanç tartışmalarının sürdürüldüğü içerikler paylaşılmakta ve kullanıcı yorumlarıyla küfür, hakaret ve aşağılama barındıran nefret söylemleri

dolaşıma sokulmaktadır. Bununla birlikte, dini motifli içeriklerin dolaşıma sokulmasıyla bir bakıma egemen ideolojinin değerleri halka içselleştirilmekte ve bizzat halkın onayıyla yeniden üretilmesi sağlanmaktadır.

Dini değerlerin sosyal medyada tartışılmasının en somut örneğini, Piyanist Fazıl Say'ın Nisan 2013'te Twitter üzerinden Ömer Hayyam'a ait olduğu öne sürülen bir rubaiyi paylaşması oluşturmaktadır. Açılan davada, TCK'nın 216. maddesi uyarınca “dini değerleri alenen aşağılamak”tan suçlu bulunan Say için Twitter’da #direnFazılSay, #direnHayyam başlıkları açılmış; kararı doğru bulanlar ve bulmayanlar arasında karşılıklı nefret söylemleri sosyal medyanın gündemini oluşturmuştur (https://www.alternatifbilisim.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_%C4%B0nternet%27in_2013_Durumu#5._.C4.B0nternet_ortam.C4.B1nda_nefret_s.C3.B6yleminin_varl.C4.B1.C4.9F.C4.B1,18.03.2011).

3.5 Siyasal Nefret Söylemi

Siyasal nefret söylemi, çoğunlukla siyasi isimleri altında şekillenen siyasi görüşlere ve söz konusu görüşleri paylaşan, bu görüşlere sempati duyan kişilere yönelik nefret söylemine işaret etmektedir. Siyasal nefret söylemi; “Siyasal bir düşünceyi ve bu düşüncenin takiplerini hedef alan nefret söylemidir. Bazen bir ideolojinin tamamını, bazen yalnızca bir veya birkaç siyasi partiyi, bazen ise çok daha küçük grupları hedef alabilmektedir.” (Binark ve Bayraktutan, 2013:85)

Türkiye açısından baktığımızda yeni medya, Cumhuriyetin ilanından itibaren var olan; laiklik ve İslam dini çerçevesinde tartışılan ikiliğin yaygınlaşması ve keskinleşmesi açısından etkin bir alan olmuştur. Siyasi görüşler çerçevesinde gerek sosyal medyada gerekse haber sitelerinde yapılan paylaşım ile kullanıcı yorumları çoğu zaman karşılıklı ağır hakaretler ve ithamlar içermektedir. Mizah duygusunun da ön plana çıkarılmasıyla paylaşım oranı artan bu içerikler, nefret söyleminin taşıyıcısı olarak işlev görmektedir; her yaş grubundan, cinsiyetten, eğitimden ve meslek grubundan kişiler tarafından kolaylıkla içselleştirilmekte ve paylaşılmaktadır. Günümüzde sosyal medyada yaygın olarak paylaşılan “caps”ler bu kanaatimizi destekleyecek niteliktedir.

Özellikle 2013 Aralık’ında gerçekleştirilen 17 Aralık yolsuzluk soruşturması ve sonrasındaki gelişmeler üzerine yapılan haberler ve kullanıcı yorumları ülkemizdeki siyasi ikiliğin ve farklı görüşler sahip kişiler arasında yerleşen nefret söyleminin çarpıcı örneklerini

oluşturmaktadır. Hürriyet Dünya’da 24 Aralık 2013 tarihinde yer alan “Yolsuzluk soruşturması: AK Parti seçmeni ne diyor?” başlıklı haber ve söz konucu habere yapılan kullanıcı yorumları karşılıklı nefret söylemini ortaya koyması açısından önemlidir. (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25423904.asp>, 09.02.1015)

Sinan Okuş imzalı haberde yolsuzluk soruşturmasının başladığı ilk günlerde AKP’nin yoğun oy aldığı Ankara’nın Akdere Mutlu Mahallesi bölgesi sakinleriyle yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Tarafsız bir dille ele alınan habere ise toplam 201 yorum yapılmıştır. Söz konusu yorumlardan önemli bir çoğunluğu hükümetten ziyade hükümete oy veren kişilere yönelik nefret söyleminden oluşmaktadır. Aşağıda bu yorumlardan bazılarına yer verilmiştir.

“AKP seçmeni Erdoğan ne derse onu der. Onun dışında ne akıllarına bir şey gelir ne derler..” (kemal tuğ)

“AKP seçmeni der ki, ben aldığım makarna kömüre bulgura bakarım gerisini vergi verenler düşünsün.” (yener hitit)

““kefenli” bindirilmiş kıtalar ne diyor acaba..” (ecmen yalgın)

“AKP seçmeni ne diyecek, hülöğğ deyip geçiyor. Onlar alacağı makarnaya kömüre bakar” (Can Aras)

Alaettin Zırhlı adlı kullanıcının yorumu ise durumu söz konusu ikiliğe ilişkin tepkinin ortaya konması açısından önem arz etmektedir;

“Şu yüzde 50’yi küçümsemeniz yok mu, içinde her şey var: cehalet, kompleks, fanatizm, mantıksızlık... Haklı veya haksız olduğunuzu tartışmaya bile gerek yok, yahu o yüzde 50 AKP’nin değil Türkiye’nin oy deposu, insan kendi deposunu bombalar mı?” (Alaettin zırhlı)

3.6 Nefret Söylemi ile Mücadelede Yeni Medya

Her geçen gün ilerleyen iletişim teknolojileriyle beslenen ve güçlenen yeni medya, günümüzde bir yandan kullanıcı içerikli ve kullanıcı yorumlarıyla desteklenen yapısıyla demokratik bir görünüm sergilemekte, diğer yandan ana akım medyanın internet üzerinden de yayın yapmasıyla geleneksel medyayla paralelleşen bir yapıya bürünmektedir. Ancak yeni medyayı geleneksel medyadan farklı ve özgün kılan teknolojik altyapısından ziyade kullanıcı kaynaklı içerikleri ve etkileşime izin veren yapısıdır. Nefret söylemi ile mücadelede kullanılması gereken asıl özellik de kanımızca bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel medya açısından baktığımızda sadece eleştirel bir okuma sağlayabilecek medya okuryazarlığı, yeni medya söz konusu olduğunda farklı bir anlama bürünmekte; bu alanda yetkin kullanıcılar, haber içeriklerine ve

başlıklarına eleştiriler yöneltmek müdahale edebilmekte ya da diğer kullanıcılara farklı bir bakış açısı sunabilmektedir. Ancak yeni medyanın nefret söylemiyle mücadelede sadece etkin bir araç olarak kullanılabileceğini vurgulamakta fayda görülmektedir. Öncelikle yapılması gereken toplumun nefret söylemine karşı eğitilmesi ve bilinçlendirilmesidir. Bu da ilköğretimden itibaren verilecek medya okuryazarlığı dersinin yanında aile, eğitim, din gibi farklı toplumsal kurumların toplumu nefret söylemi ve nefret suçları üzerine bilinçlendirmesi ile mümkün olacaktır. Ancak bu, sonuçları ilk anda görülemeyecek uzun soluklu bir çözüm yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnternet her ne kadar denetimi güç bir alan olsa da ihbar hatlarıyla desteklenen yasal düzenlemeler de caydırıcı özelliği ve korunması gereken hak ve özgürlüklerin niteliği nedeniyle üzerinde durulması gereken bir husustur. Türkiye’de internet kullanımına ilişkin yasal düzenlemeler 5651 Sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun”da yer almaktadır. Söz konusu kanun, 8. maddesiyle “Erişimin Engellenmesi Kararı ve Yerine Getirilmesi”ni düzenlerken; 9. maddesiyle ise “İçeriğin Yayından Kaldırılması ve Cevap Hakkı”nı düzenlemektedir. Nefret söyleminin bu kapsamda değerlendirilmemiş olması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu alanda yasal yaptırımların yetersizliği yeni medyanın, kullanıcıların etik anlayışına terk edilmiş denetimsiz bir mecra oluşturduğu yönündeki görüşümüzü desteklemektedir. 5651 Sayılı Kanunun ilgili maddelerinin ve bu doğrultuda, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından kendi internet sitelerinde aktif hale getirilen ihbar mekanizmasının, nefret söylemi içeren paylaşımları da dâhil edecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Günümüzde, ekonomik nedenler ile iktidar ve medya holdinglerinin sahipleri arasındaki ilişkiler nedeniyle gittikçe oligopolleşen ve ticarileşen geleneksel medyanın egemen ideolojinin taşıyıcısı olma işlevi ağırlık kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında yeni medya, demokratik anlamda farklı seslerin duyurulması açısından daha avantajlı bir konumdadır. Ancak bu demokratik yapı, bireylerin toplumsallaşma sürecince geleneksel medyanın da etkisiyle belli toplumsal yargı ve kalıplar edindiği gerçeğini değiştirmez. Farklı toplumsal kesimlerin seslerini duyurmasına imkân sağlayan yeni medya, aynı zamanda toplumun alt kültürlerine ve farklı kesimlerine yönelik nefret

söyleminin de etkin bir taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Bu açıdan yeni medyanın etkileşim özelliği, söz konusu söylemlerin kullanıcı yorumlarıyla da desteklenmesi, kanıksanması ve içselleştirilmesi sonucunu doğurabilmektedir.

Diğer taraftan yeni medyanın görece bağımsız ve farklı duruşu son yıllarda basılı yayıncılıkla sınırlı kalmayan geleneksel medya aktörleri tarafından sekteye uğratılmıştır. Nitekim günümüzde ana akım medyayı temsil eden birçok geleneksel medya kuruluşu aynı zamanda yeni medya bünyesinde de faaliyet göstermekte; söz konusu kuruluşlar tarafından bu çerçevede üretilen haber, yorum ve içerikler sosyal medya çerçevesinde de paylaşılmaktadır.

Homofobik ve cinsiyetçi paylaşımlar söz konusu olduğunda yeni medyanın, toplumdaki muhafazakâr yapıyı ortaya koyma ve yaygınlaştırma anlamında işlev gördüğü görülmektedir. Ancak bununla birlikte, özellikle sosyal paylaşım siteleri, söz konusu duruma karşı farkındalık yaratma ve çözüm üretme sürecinde de etkin bir rol oynamaktadır. Son yıllarda, gerek kadına uygulanan şiddet ve tacizin, gerekse LGTBİ’li bireylere uygulanan sözlü ve fiziksel şiddetin sanatçıların da desteğiyle hazırlanan video, görsel ve paylaşımlarla dolaşıma sokulması bu durumun örneklerini teşkil etmektedir. Ancak yüksek oranda “beğeni” alabilen bu söz konusu paylaşımların bireylerin gündelik hayatlarında ne kadar yansıma bulduğu tartışmalıdır.

Ülkemizde ekonomik ya da toplumsal anlamda görülen olumsuz gelişmeler çoğu zaman siyasi ikiliği ortaya çıkaran nefret söylemlerini de beraberinde getirmektedir. Özellikle Suriyeli göçmenlere ilişkin haberlerin de kullanıcılar tarafından ekonomik açıdan değerlendirildiği; göçmenlere yönelik nefretin hükümete ve hükümete oy veren kişilere yönelik siyasal nefretle birleştiği görülmektedir. Türkiye açısından baktığımızda yeni medya, Cumhuriyetin ilanından itibaren var olan; laiklik ve İslam dini çerçevesinde tartışılan ikiliğin yaygınlaşması ve keskinleşmesi açısından etkin bir alan olmuştur. Siyasi görüşler çerçevesinde gerek sosyal medyada gerekse haber sitelerinde yapılan paylaşım ile kullanıcı yorumları çoğu zaman karşılıklı ağır hakaretler ve ithamlar içermektedir. Mizah duygusunun da ön plana çıkarılmasıyla paylaşım oranı artan bu içerikler, nefret söyleminin taşıyıcısı olarak işlev görmekte; her yaş grubundan, cinsiyetten, eğitimden ve meslek grubundan kişiler tarafından kolaylıkla içselleştirilmekte ve paylaşılmaktadır. Benzer şekilde, din de özellikle sosyal medyada kişisel bir vicdan ve inanç meselesi dışında siyasi kimlik çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Yakın tarihimiz, medya tarafından körüklenen nefret söylemlerinin nefret suçuna dönüşebildiğini göstermektedir. Bu açıdan geleneksel medyadan daha ciddi bir tehlike arz eden

yeni medyanın, nefret söylemlerinden mümkün olduğunca arındırılması ve bu hususta toplumun bilinçlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, yeni medyanın nefret söyleminin yaygınlaşmasına olumsuz bir katkı sağlayan söz konusu özellikleri, aynı zamanda nefret söylemiyle mücadelenin en etkin araçları olmaktadır. Kullanıcı yorumlarına bakıldığında şimdilik önemsiz görünen bir kesimde ise nefret söylemine yönelik bir farkındalığın oluştuğunu ve yorumlarıyla bilinçli ya da bilinçsiz biçimde bu farkındalığı arttırdıkları görülmektedir. Bir diğer deyişle yeni medya, temel hak ve özgürlüklere saygılı ve nefret söylemine karşıt görüş sergileyen kesimin de sesini duyurabilmesi için etkin bir alan oluşturmuştur. Bu anlamda, gerek geleneksel medyada gerekse yeni medyada var olan nefret söylemiyle mücadelede en etkin araç yine yeni medya olarak görünmektedir. Nitekim yeni medya, uygun şekilde kullanıldığında toplumun nefret söylemleri konusunda bilinçlendirilmesi açısından önemli bir araç olabilecek potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada da erken yaşlardan başlanacak medya okuryazarlığı eğitimi ve yasal düzenlemelerle desteklenen ihbar hatları da üzerinde durulması gereken hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Aydeniz, Hediyeullah (2007) “Tarihsel ve Literal Açından Yerel Gazetecilik”, *Türkiye’de Yerel Basın*, Suat Gezgin (der.) içinde İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Bildirici, Faruk (2010) “Eşcinsellik hastalığıdır, tedavi edilmeli”, *Hürriyet*, <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=14031207>, 29.12.2014.
- Binark, Mutlu ve Bayraktutan, Günseli (2013) *Yeni Medya ve Etik*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Çoban, Barış; “Toplumsal Çatışma ve Barış Medyası” https://www.academia.edu/608836/TOPLUMSAL_%C3%87ATI%C5%9EMA_VE_BARI%C5%9E_MEDYASI, 26.01.2015.
- Çoban, Savaş (2013) *Hegemonya Aracı ve İdeolojik Araç Olarak Medya*, İstanbul: Parşömen Yayınları.
- Çomu, Tuğrul ve Binark, Mutlu (2013) “Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi”, *Medya ve Nefret Söylemi*, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss.199-219.
- Dirini, İlden; (2010) “Okur Yorumlarıyla Yeniden Üretilen Nefret Söylemi”, *Yeni Medyada*

- Nefret Söylemi*, Tuğrul Çomu (der.) içinde İstanbul: Kalkedon Yayınları, ss.55-93.
- Erdoğan, İlker; (2013) “Yeni Medya Gazeteciliğinde Etik Bir Paradigma Belirlemenin Kapsamı ve Sınırları”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı:36, Bahar, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Süreli Elektronik Dergi, ss.254-272.
- Gidişoğlu Sercan ve Rızvanoğlu Kerem (2010) “İnternette Türk Milliyetçiliği: Türk Milliyetçisi Siteler ve Ağ Yapısı Üzerine Bir Analiz”, *Nefret Söylemi ve/veya Suçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göktaş, Kemal <http://www.nefretsoylemi.org/resimler/201001227578546405.pdf>, 24.01.2015.
- Göregenli, Melek (2013a) “Nefret Söylemi ve Nefret Suçları”, *Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, Mahmut Çınar (der.) içinde, İstanbul: Hrant Dink Vakfı yayınları, ss.57-73.
- Göregenli, Melek (2013b) “Temel Kavramlar: Önyargılar, özgü İnançlar ve Ayrımcılık”, *Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, Mahmut Çınar, (der.) içinde İstanbul: Hrant Dink Vakfı yayınları, ss.23-37.
- İnceoğlu, Yasemin ve Sözeri, Ceren (2012) “Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: ‘Ya sev ya terk et ya da...’” *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Yasemin İnceoğlu (der.) içinde İstanbul: Ayrıntı Yayınları, ss.23-37.
- İnceoğlu, Yasemin (2013) “Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi”, *Medya ve Nefret Söylemi, Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar*, Mahmut Çınar, (der.) içinde İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları, ss.75-92.
- Kaymak, Ayşe (2010) “Yeni Medyada Nefret Söyleminin Hukuki Boyutu”, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*, Tuğrul Çomu (der.) içinde, İstanbul: Kalkedon Yayınları, s.253-284.
- Kılıç, Deniz (2011) “Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Basında Eşcinselliğin Sunumu: Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009)”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Mart 2011, s.143-169.
- Medyada Nefret Söylemi ve Ayrımcı Dil: Ocak – Nisan 2014, <http://nefretsoylemi.org/rapor/mayis-agustos-rapor-final.pdf>, 19.01.2015.
- Ozankaya, Özer (2007) *Toplumbilim*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- “Suriyeli Göçmen Sayısı 1,5 Milyonu Geçti”, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27257130.asp>, 21.01.2015.

- Şentürk, M. Utku (2012) “Türkiye Medyasının Çocukluk Hastalığı: Irkçılık ve Hedef Gösterme” <http://www.nefretsoylemi.org/detay.asp?id=655&bolum=makale>, 21.01.2015.
- Toprak Ali, Yıldırım Ayşenur vd., (2009) *Toplumsal Paylaşım Ağı facebook: görülüyorum öyleyse varım*”, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Türkiye’de İnternetin 2013 Durumu,https://www.alternatifbilisim.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_%C4%B0nternet'in_2013_Durumu#5._C4.B0nternet_ortam.C4.B1nda_nefret_s.C3.B6yleminin_varl.C4.B1.C4.9F.C4.B1, 19.03.2015.
- Ulusal Basında Nefret Suçları 10 Yıl 10 Örnek,
http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/medyada_nefret.pdf, 19.01.2015.
- Yılmaz, S. Hakan (2013) *Siyasal Nefret Söylemi ve Medya*, İstanbul: Literatürk
<http://bianet.org/bianet/biamag/131930-nefret-soyleminin-nefret-sucuna-evrilmesi>, 29.12.2014.
- <http://www.habervitrini.com/gundem/ermeni-yazar-hrant-dinkten-soykirim-surprizi-241392/>, 12.01.2015.
- <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/11240874.asp>, 21.01.2015.
- http://webtv.hurriyet.com.tr/haber/asansorde-aile-ici-siddete-60-kisiden-sadece-11i-kayitsiz-kalamadi_100466, 21.01.2015.
- <http://www.milliyet.com.tr/nihat-dogan-dan-ahmet-kaya-li-magazin-2031329/>, 18.03.2015
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Homofobi>, 20.12.2014.